

Сабрана дела Мира Вуксановића; Архив Војводине и Лагуна; Нови Сад / Београд, 2021. (Прво коло, 18 књига у девет томова)

Лепо обликоване књиге првог кола *Сабраних дела* Мира Вуксановића, које окупља 18 књига у девет томова, подсећају да је пред нама стваралачка егзистенција каквих је мало у нашој савременој култури – и каквих ће, у будућности, сигурно бити још мање. Јер ово време обележено све већим убрзањем, нема поверења у тако споре делатности као што су писање и читање, и њима претпоставља медијску површност и лакоћу. Али Вуксановић се не издваја само обимом свог књижевног дела у ужем смислу речи, нити само обимом и разноврсношћу књижевних, научних и културних послова које је на себе примио. Његове књиге су засноване на постојаном поимању онога шта књижевност може да учини и шта је она уопште.

Овде ћу осветлити неке од карактеристичних црта књижевног дела Мира Вуксановића и реконструисаћу неке од поетичких идеја којима је то дело прожето, (без амбиције да обухватим све црте и све идеје). Сваки писац, сваки уметник, има неку носећу идеју, представу коју прати или која га прогања, свој главни проблем, опсесију, звезду водиљу или симбол. Тежиште стваралаштва Мира Вуксановића је – *брига за реч*. И то не у смислу лепог казивања (премда је овај писац врхунски стилиста, са реченицом гипком и способном и да се прошири и да се сажме), него у једном прилично дословном смислу: то је брига за реч којој смо потребни, коју треба да изговарамо како не би била заборављена, и како би уопште, јер књижевност је уметност меморије, постојала. Није тек тако речено да су главни јунаци Вуксановићевих романа, поготово *семољске џрилоџије*, која несумњиво образује језгро његовог приповедачког, па и укупног дела – заправо *речи*, да су оне код овог писца живе као ретко где другде у савременој српској књижевности. Изузетна језичка, пре свега лексичка имагинација, коју Вуксановић храни посезањем за дијалекатским благом које му је присно познато, карактеристика је коју поседују већ прве његове књиге, роман *Клеџва Пека Перкова* (1977) и приповетке сабране у књизи *Горске очи* (1982). Ту језичку имагинацију видимо на делу и у другим књигама, најзгуснутије у поеми *Тамоони* (1992), која подсећа на исконску, магијску функцију говора, и која опија већ самим својим ритмовима, а најшире развијену у већ поменутој трилогији коју чине мозаички романи *Семољ јора* (2000), *Семољ земља* (2005) и *Семољ људи* (2008).

Вуксановићева *брига за реч* има на првом месту смисао очувања, он спречава да се реч изгуби зато што неће бити коришћена. По томе многе његове књиге личе на неку велику колекцију језичког археолошког блага. А ако је заиста, као што тврде неки филозофи, суштина човека у његовом језику, онда Вуксановићеве дијалекатске књиге помажу одржању и самог човека и његове језичке заједнице. Зачудо, инсистирањем на дијалекатском изразу, не умањује се комуникативни потенцијал његове прозе и поезије, већ се само са значењске преноси на афективну раван. Признаћу да не знам тачна значења многих речи у Вуксановићевим књигама, иако су то речи истог језика којим и сам говорим, да читајући, углавном нагађам значења, препознајем их на основу контекста, или етимологије, ретко када прецизно, али зато то језичко ткање примам утолико снажније на једној интуитивној, емотивној равни, осећајући се као у неком зачараном, магијском свету, у којем је реч стварна колико и било која ствар, па и више од тога, у свету у којем је реч стварнија од ствари, јер може да упути на њу. Брига за реч је истовремено брига за свет те речи, и њу можемо још лакше да препознамо у Вуксановићевим недијалекатским књигама какве су *Немушћии језик* (1984) и *Вучји џрајови* (1987), које аутор назива „записима“ о змијама, односно вуковима, животињама колико реалним толико и митским, и са симболиком дубоко утканом у колективну свест и сећање.

Поред изузетне језичке инвентивности, са подједнаким правом смемо да говоримо и о веома високој формалној инвентивности овог писца, и то не само када је реч о *семољској ћирилоји*. Тако, на пример, књигу *Далеко било* (1995) њен аутор одређује као „мозаички роман у 446 урокљивих слика“, *Кућни круи* (2003) као „роман о концентричном сну“, а *Бих-џоље* (2013) као „поратну путописну приповест с прологом Владимира Ђоровића и молитвом Иве Андрића“. *Далеко било* је књига која говори о ономе што се ваља и не ваља чинити, о обредима и гаткама, клетвама и уроцима, а у њој се такође неколико пута појављује топоним *Семољ*. Ова књига увелико најављује пет година каснију започету *семољску ћирилоју*, и то на више праваца. Најважнији од њих је креативна интервенција у одређење романа као књижевног жанра, одрицање од целовитости и јединствености наративног тока. Наравно, и пре Мира Вуксановића било је писаца који су велику синтезу романа провоцирали инсистирањем на фрагментарној форми. Они су при томе извођење синтезе препуштали читаоцу, заостравајући тако статус књижевности као уметности меморије. Вуксановић иде корак даље, и сада сву одговорност пребацује на медиј комуникације између аутора и читаоца: на језик. Отуда не могу да разумем да поједини критичари приступају делу Мира Вуксановића као нечему што припада традиционалистичком крилу наше савремене књижевности, када је он, по инсистирању на језику, изразито модеран, а по акцентовању текстуалне форме карактеристично постмодеран писац. Ову омашку критике могу да објасним само као занемаривање начела да у уметности, у књижевности, није пресудно њено *шита*, него њено *како*. А то знамо најкасније од Аристотела. Заведени пишчевом лексичком имагинацијом, коју доживљавају само као језичку археологију, ови критичари пропуштају да у средиште пажње поставе његову формалну имагинацију – иако су сигнали за њу бројни и изложени већ на основном ауторовом одређењу жанра: мозаички роман, азбучни роман итд., са обавезним пратећим податком о броју фрагмената (који по правилу има симетричну ознаку – „878 прича о ријечима“, „909 планинских назива“, „919 прича о надимцима“).

Традиционализам се можда провлачи као асоцијација на карактер света којег у *семољској ћирилоји*, али и у другим делима, симболички обнавља Вуксановићев фрагментарни текст. То је свет прошлости, само још у језику преживелих животних форми, свет успомена на детињство и на завичај. Само, прави завичај једног писца је његов језик, и у том завичају је Мир Вуксановић снажно укорењен. Уколико се постмодернистички карактер једног уметничког дела састоји у свесној обнови његове фикционалности, у његовом поновно пронађеном историзму, у причању малих, локалних прича уместо великих нарација модернизма – онда је књижевност Мира Вуксановића узорно постмодернистичка. Једно од најверљивијих сведочанстава за оцену о дистанцирању од великих усређитељских прича модерности, наћи ћемо у прози „Мрља“ из књиге *Горске очи*, у којој Вуксановић пародијско-иронијским средствима карикира искривљени начин говора социјалистичке идеологије, пун стереотипа, или у једној хуморној епизоди из романа *Градишћа*, у којој је реч о партијском састанку на коме се исти „друг“ најпре формално прима у партију, а одмах потом искључује из партије.

Степен инвентивности у питањима књижевне форме можда се јасније, или барем нескривеније види у недијалекатским Вуксановићевим делима, какво је и роман *Кућни круи* (2003), чији наратор не само што није људско биће (него кућа), већ је и као такав променљив, несталан и нестабилан, а у његовом приповедању се смењују фикционални и документарни делови, учестало је самокоментарисање приповедачког гласа, наглашена материјалност текста, што су све особине постмодернистичке прозе. Овај роман је, рекао бих, незаслужено, остао у сенци Вуксановићевих познатијих и награђиваних књига из *семољске ћирилоје*. Треба рећи и то да *Кућни круи* још увек није тако радикално раскрстио са могућношћу успостављања чврстог композиционог јединства, како ће се то догодити у каснијим Вуксановићевим азбучним романима. Структура азбучних романа је потпуно отворена и несводива; доказ за то је чињеница да се превођењем тих романа мења редослед њихових фрагмената, што читаоцу превода пружа прилику да стекне знатно другачије искуство него ономе ко чита на

изворном језику на којем су те књиге написане. То је такође један моменат који показује колико је у Вуксановићевом главном делу конститутивна улога језика као медија комуникације са читаоцем, и колико радикално он проблематизује саму идеју романескне целине. У *семољској шрилоји* су сабрана сва битна својства која чине прозу Мира Вуксановића препознатљивом и поетички значајном.

Желео бих овом приликом да такође скренем пажњу на две Вуксановићеве књиге, условно речено, документарне прозе, које су уврштене у прво коло *Сабраних дела*. То су биографски *Поврашак у Раванџрад* и аутопоетички *Разговор с Немањом* (2020). На први поглед, читалац би могао да очекује да је тим књигама сродна „путописна приповест“ *Бихиоље*, но по свом саставу, она би пре требало да буде схваћена као романескна фикција са документарном подлогом. Поменуте књиге, које образују последњи, девети том првог кола *Сабраних дела*, допуштају да се формулише још једна важна поетичка карактеристика Мира Вуксановића – његов текст је по правилу комплексна творевина у којој се документарно меша са фикционалним, и у којој, ма колико у количини оно документарно понекад претезало, читалац препознаје једну јединствену основну тежњу: да се исприча прича. Ако је *Поврашак у Раванџрад* још и могао да буде праћен читалачким очекивањима наративног уобличавања текстова о Сомборцима (јер се пишчева сећања на људе природно излажу као приповести), од интервјуа у којем се излаже аутопоетика, што је у основи *Разговор с Немањом*, очекивали бисмо пре есејизацију, па и теоријски говор. Тога заиста има, али поново увијеног у причу. Све што говори, Миро Вуксановић говори причом или уз причу.

Сводећи речено, укратко ћу навести оних неколико угаоних тачака ауторске поетике Мира Вуксановића: изузетна језичка, пре свега лексичка инвентивност, висока формална инвентивност, склоност ка фрагменту као основној јединици приповедања, и снажна тежња да се додатно фикционализује и смести у наративни оквир сваки аспект стварности, све то, обједињено примарном бригом за реч, чине дело овог писца тако значајним и уједно тако потребним садашњем тренутку наше књижевности и културе. То дело је јединствено по грађи и карактеру, вероватно не може имати настављаче, а немогуће га је опонашати. Препознатљив, одговоран у приступу књижевности и доследан својој поетици од самих почетака – то је Миро Вуксановић. Не устручавам се да кажем: један од наших најбољих писаца данас.

Саша Радојчић